

О ПРВОМ СРПСКО-РУМУНСКОМ РЕЧНИКУ КЕТФЕЉСКОГ ПРОТЕ МИЛАНА НИКОЛИЋА

Године 1935. појавио се у Темишвару, у штампарији Леополда Видера, први *Српско-румунски речник*. Саставио га је свештеник из села Кетфеља, прота Милан Николић, за потребе приватне гимназије коју је водио у истом месту. Био је то аматерски рад који је задовољавао тренутне потребе и означио је зачетак српско-румунске лексикографије.

Аутор је желео да скрене пажњу стручне јавности на овај догађај од пре 80 година.

Кључне речи: српско-румунски речник, Милан Николић, Кетфељ, гимназија.

Реч је о *Српско-румунском речнику*, објављеном 1935. године у штампарији Леополда Видера у Темишвару.

Пре него што је издао речник као засебну књигу, аутор је намеравао да га одштампа у наставцима у часопису "Гласник", који је издавала Управа

Православне српске епархије темишварске у Румунији.

Пре почетка објављивања, уредништво “Гласника” је најавило речник¹:

Сваки свештеник, учитељ, а и сваки грађанин Румуније треба да зна државни румунски језик. Изучавање језика уопште, те и румунског је немогуће без доброг речника.

Срби у Румунији доста познају румунски језик али га не знају правилно и говоре некњижевним језиком банатског наречја. Да би наши могли правилно научити румунски језик издајемо у “Гласнику” од данашњег броја Српско-румунски речник, рад протонамесника Милана Николића, пароха у Кетфељу.

Српско-румунски део речника биће у своје време и посебно одштампан, те ће се моћи и посебно добити. Речнику ће бити у посебном отиску приложен извод из граматике румунског језика да би читаоци могли потпуно научити књижевни језик румунски.

По завршетку српско-румунског дела, издаћемо и румунско-српски део овог речника.

Прва два наставка су одштампана у бројевима 3/1934, и 4/1934. и обухватају слова А (107 речи); Б (439 речи); В (345 речи) и Г (54 речи до речи “генијалан”); даљи наставци нису више објављени, разлоге дознајемо из *Позива на претплату*²:

На преклињање многих познаника, пријатеља Срба и Румуна, свештеника, учитеља и других, издајем свој српско-румунски речник посебно изван “Гласника”, како би заинтересовани до њега што пре дошли, пошто би целокупно одштампавање његово у “Гласнику” трајало можда и годину дана. Да би се, с обзиром на скупу штампу, ма и приближно могао одредити број примерака, молим свакога који жели имати тај речник да ми писмено саопшти поруџбину и да на ниже означену адресу одмах пошаље бар половину цене, која у претплати по комаду износи:

- У меком повезу – 120 леја, за Југославију 50 динара
- У тврдом повезу – 140 леја, за Југославију 60 динара

При пошљици новца треба назначити ово: Претплата за Српско-румунски речник.

Адреса за новац: Милан Николић, парох у Кетфељу (Gelu, jud.Timiş Torontal).

Овај позив је штампан у више наврата.

У истом листу објављена је и вест о изласку из штампе горепоменог речника:

Српско-румунски речник

После дугог очекивања изашла је из штампе књига која је можда у свакој кући потребна. Протонамесник Милан Николић издао је свој речник

¹ „Гласник”, бр. 3/1934.

² „Темишварски весник”, бр. 75. и 76/1935.

скопчан са граматиком и на тај начин надокнадио је празнину око учења државног језика, пошто до сада није постојало помоћно средство за усвајање румунског језика.

Речник, који се може добити код самог издавача, препоручујемо најтоплије.

У кратком предговору првом наставку јасно се истиче намена речника: да послужи Србима – и то првенствено Србима из Румуније „који доста познају румунски језик али га не знају правилно и говоре некњижевним језиком банатског наречја, да овладају румунским књижевним језиком”.

Аутор је, дакле, био свестан чињенице да не пише стручну књигу, него пре свега практични приручник.

У предговору самог речника аутор вели: „Руковођен принципом да се српски народ поближе упозна са пријатељским румунским народом, издајем српско-румунски речник као први и једини речник ове врсте”, и даље: „Давнашња жеља, а још већа потреба је била да се овај речник стави јавности на располагање, али се томе због техничких као и финансијских разлога није могло удовољити”.

Пролеће 1935. године представља, дакле, почетак савремене српско-румунске лексикографије. Тај почетак је, истина, врло скроман. Био је то аматерски рад. Аутор првог двојезичног речника није био нарочито упућен у лексикографски посао, чега је и сам свестан [Бугарски, 1980], па зато и каже:

Да је ово једини српско-румунски речник наглашујем зато, да би се појмила и теškoћа састављања његова без икаквих помоћних средстава, због чега за сада и нису могле у њега ући све речи из свих грана науке и занимања, па се ту можда поткрала и која грешка...

...Сада ипак, када су све препреке преброђене и када се први српско-румунски речник појављује, молим поштоване читаоце да га исто тако свесрдно и без замерке приме, као што је са пуно љубави, воље и труда састављен!

Речник има 198 страница (XVI+182) са следећом структуром: на слово А – 107 српских, протумачених са 143 румунских речи; Б – 439/638; В – 345/473; Г – 402/591; Д - 483/683; Ђ – 21/33; Е – 25/30; Ж – 138/199; З – 515/727; И – 333/450; Ј – 209/272; К – 796/1092; Л – 253/360; Љ – 32/57; М – 448/655; Н – 572/833; Њ – 13/15; О – 861/1190; П – 1802/2580; Р – 495/644; С – 1162/1521; Т – 443/550; Ћ – 61/73; У – 615/755; Ф – 29/33; Х – 97/116; Ц – 143/154; Ч – 242/324; Џ – 22/25; Ш – 283/318; свега 11.486 српских, протумачених са 15.504 румунских речи. Као приручник могао је задовољити потребе до израде потпунијег речника.

Изгледа да је аутор рачунао да ће се речником служити и Румуни који уче српски језик па је после предговора дао и кратку српску граматику - *Scurtă gramatică de limba sârbă* - где је на румунском језику протумачена српска азбука и у најкраћим потезима правила српске граматике.

Сâм аутор наводи начин састављања речника:

При састављању овог речника углавном сам се држао Вуковог Рјечника за српске изразе, а за румунске трудио сам се да их по пропису Румунске академије напишем.

У речник нису унете стране речи, већина повратних глагола који се у румунском језику образују са додатком заменице “se”, многи сложени глаголи са предлозима за које у румунском постоји један исти израз и глаголи који на румунском имају исти превод као тренутни и као трајни.

Тако овај речник предствала доста умањен попис речи из Вуковог *Рјечника* преведених на румунски језик [Марковић, 1976].

Српске речи су изложене по азбучном реду, ћирилицом, именице у номинативу једине са ознаком рода, а глаголи у инфинитиву. За појмове који на румунском имају више значења или синонима аутор је наводио све који су му били познати, па и банаћанске регионализме.

Од стручног апарата дата је само ознака рода код именица, што је сасвим недовољно. Изненађује да се аутор зауставио на томе, јер је и код Вука, од којег је почео, могао наћи много више детаља.

Баш зато што је речник наменио и румунском читаоцу, аутор је морао дати више информација: рецимо бар облик генитива с непостојаним “а” код именица, наставак за род код придева, презент глагола с непостојаним “а” код којих су у том облику извршене извесне промене према инфинитиву, компаратив придева кад му се основа разликује од позитива и слично.

У речнику се налазе и неке речи у некњижевним облицима, односно у облицима уобичајеним у говору Баната и другим народним говорима.

Што се пак превода српских речи на румунски тиче и ту се могу уочити неке слабости. Тако, на пример, “беба” је преведена као *răpușă* (лутка), иако је то споредно значење; док би правилан превод био *bebeluș*; “бојадисати” је објашњено *a picta*, изједначено са *сликати* (бојом); “гамизати” и “гмизати” различито је објашњено мада су та два облика истог глагола, и то “гамизати” са *a furnica*, *a pișca*, *a mișca*, “гмизати” са *a mișui* а недостаје најближе објашњење *a mișuna*. Глагол “додијати” преведен је са *a șicana*, *a dezgusta*, *a incomoda* уместо са *a plictisi*, *a deveni insuportabil*, *a deveni nesuferit*; именица “ђуле” изједначена је са *glonț*, *bombă*, док је стварно значење *ghiulea*, *greutate*, *halteră*; за глагол “забезекнути се” дато је објашњење *a se frapa* уместо *a impresiona puternic*, *a năuci*, *a stupefia*, *a rămâne uimit*; глагол “јецати” изједначен је са *a se văeta* уместо *a suspina*, *a plânge cu suspine...* [Уп. Гамулеску, Живковић, 1970].

Таквих и сличних примера има напретек.

Пошто је штампан у приватној режији, стицајем прилика овај речник није доспео до шире јавности, не налазимо га у јавним библиотекама мада је по својој структури задовољавао ондашње потребе. Што речник није доспео у јавне библиотеке може се објаснити чињеницом да они који су се њиме

користили углавном нису студирали по библиотекама. А користили су га поглавито полазници приватне гимнатзије коју је водио Милан Николић у Кетфељу, ђаци који су полагали испите при разним државним гимназијама у систему ванредне наставе, учитељи и професори Југословени који су боравили у румунском Банату на основу Школске конвенције између Румуније и Југославије, мештани.

Према казивању бивших ученика Милана Николића, речник је штампан у тиражу од око 1.000 примерака. Одмах са речником, одштампан је и рекламни листић, на српском и румунском језику који гласи:

Ново!Ново!
Изашао је из штампе у Темишвару први и једини

Српско-румунски речник

од протонамесника Милана Николића пароха кетфељског и може се добити поштом уз поузеће, са наплатом поштарине.

Давнашња је жеља, а још већа потреба, да се овакав речник појави, како би се пријатељски и савезни српски и румунски народ међусобно што поближе упознао.

На почетку речника налази се српска граматика на румунском језику. Сâм речник садржи око 12.000 српских и око 15.000 румунских речи.

Обратити се треба на адресу:

Milan Nikolic – Gelu, Timiș-Torontal.

Цена му је броширано само 100 леја, а у лепом повезу 120 леја.

За Југославију 40 и 50 динара.

Одмах по изласку из штампе, Милан Николић је почео да организовано растура свој речник. Већ 11. априла 1935. године он шаље Епархијској конзисторији у Темишвару следећу молбу³:

Част ми је извести Високопречасну Конзисторију да сам издао Српско-румунски речник са српском граматиком на румунском језику који је први и једини речник ове врсте. Молим Високопречасни Наслов да благоизволи тај речник препоручити свештенству и учитељству, као и црквеним општинама на употребу...

Истога дана Епархијска конзисторија у Темишвару доноси решење бр. 648/1935. у вези са горњим предметом⁴:

Молби се удовољава, набавка речника се препоручује свом парохијском и манастирском свештенству, учитељству и црквеним општинама ради набавке за школске, парохијске и црквено-општинске књижнице.

³ Породични архив Милана Николића, копија дописа бр.74//1935.

⁴ АМН, допис бр. 49/1935.

Писмо исте садржине поднео је прота Николић и надлежном епископу, који му одговара дописом број Е.Д. 353⁵:

Захваљујући на уступљеном нам Вашем Српско-румунском речнику, извештавамо Вас да ћемо исти ради откупа препоручити у “Зборнику”, службеном органу Епархијске управе банатске у Вршцу.

Благосиљајући Вас, јесмо у Вршцу, 16. IV/3. V 1935.

*Епископ банатски и темишварски,
Георгије.*

Аутор се обратио и префекту Тимиш-торонталске жупаније са истом молбом, тако да префект окружницом број 10982/1935. препоручује *Речник* свим срезовима и политичким општинама⁶.

Изгледа да продаја *Речника* није ишла очекиваним темпом, па зато Милан Николић нуди речник двома централним институцијама: Министарствима наставе у Букурешту и Београду.

У писму упућеном Министарству наставе у Букурешту он вели⁷:

Domnule ministru!

Subsemnatul cu tot respectul Vă rog binevoîți a aproba folosirea anexatului Dicționar sârbo român cu gramatică sârbească întocmită de mine pentru școlarele de sub competența D-voastră, mai deosebit în cele elementare, normale și liceuri cu secția sârbească, ușurând elevilor însușirea limbii române și sârbe, fiindcă astfel de dicționar și gramatică până acum n-a existat...

Епархијска конзисторија у Темишвару дописом број К 1924/1935. обавештава Милана Николића да је његову молбу проследила Министарству наставе у Букурешту заједно са 3 примерка *Речника*⁸.

Нисмо пронашли податке у вези са начином решавања ове молбе.

Истога дана, 29. VII 1935., Милан Николић упућује молбу и Министарству просвете у Београду, преко Епархијске Конзисторије⁹:

*Господину Министру Просвете
у Београду*

Потписани издао сам први Српско-румунски речник који овде угледа и оцене ради прилажем и молим Вас, Господине Министре, да га за употребу по школама у Југославији, особито по румунским одељењима основне и средње школе, одобрити и препоручити благоизволите.

Имајући у виду потребу оваког речника са граматицом, а с обзиром да је црквена и школска Конвенција између двеју пријатељских држава Југосла-

⁵ АМН, акт бр. 54/1935.

⁶ АМН, копија молбе бр. 95/29. VII 1935, која је упућена преко Епархијске конзисторије.

⁷ АМН, акт бр. 155/1935.

⁸ АМН, копија молбе бр. 96/29. VII 1935.

⁹ Архив Православне српске парохије у Кетфељу (у наставку ПА), акт бр. 116/1935.

вије и Румуније ступила на снагу, да речник ове врсте као и граматика још до сада не постоји, да је овај речник од стране господина префекта Тимишторонталске жупаније окружницом бр. 10982/1935. препоручен свима срезовима и политичким општинама, да је исти речник од стране Високопречасне Епархијске конзисторије темишварске и Високопросвећеног Господина др Георгија Летића, епископа банатског, за употребу по школама у Румунији Министарству просвете и наставе у Букурешту на одобрење препоручен, да је Високопречасна Епархијска конзисторија темишварска окружницом бр. К 648/1935. препоручила овај речник свима црквеним општинама, школама свештентсву и учитељству у свом подручју, надам се, Господине Министре, да ћете ову моју молбу благоизволити уважити и у тој нади јесам,

у Кетфељу, 16/29. Јуна 1935.

С поштовањем,

Протонамесник Милан Николић.

Већ 25.VII/7. VIII 1935. Конзисторија обавештава дописом број К 1175/217/1935. да је президијалним путем 30.VII/1935. његов поднесак уступљен на надлежно решавање са препоруком Преосвећеног Архиепископа.

Но уместо позитивног одговора Николићу стиже допис бр. 518/Д из 1935. којим му епархијски бележник у Темишвару Слоободан Костић преноси налог Епископа банатског у Вршцу бр. Е1152/Б.35, у ствари препис наредбе Главног просветног савета при Министарству просвете у Београду бр. С 1282/ 30.IX 1935, који гласи¹⁰:

Господине,

Част ми је известити Вас да је главни просветни савет, коме је господин Министар просвете упутио на мишљење Вашу молбу, одлучио да се за преглед и оцену књиге Српско-румунски речник умоле два референта, и зато је одредио сваком референту по 400 дин. хонорара, свега 800 динара. Изволите, у року од 7 дана по пријему овог писма, послати поштанском упутницом Главном просветном савету при Министарству просвете у Београду 800 дин. потребних за хонораре, како би се по пријему те суме упутило дело на оцену г.г. референтима.

Секретар др Петровић.

Прота Николић не губи наду, већ одмах упућује писмо у Београд¹¹:

Главном просветном савету

при Министарству просвете у Београду

На Ваш акт С бр. 1282/30.IX 1935. у предмету оцењивања мог Српско-румунског речника молим Вас да благоизволите продужити рок уплате хонорара од 800 динара најдаље још за 14 дана.

¹⁰ ПА, акт бр. 144/1935.

¹¹ ПА, копија акта бр. 145/1935.

Разлози: из Румуније се само путем и дозволом Народне банке може набавити и доставити страна валута за иностранство, а за одобрење и набавку валуте из Букурешта потребно је неколико дана, због чега је немогуће да се за 7 дана новац у Београд достави.

*У нади да ће ми се молба уважити,
Јесам у Кетфељу, 13.окт 1935.*

*С поштовањем,
Протоном. М. Николић.*

Прота Николић је понудио свој речник на откуп и Министранству иностраних послова у Београду, у нади да ће добро послужити дипломатама на раду у Румунији¹².

Нису сачувани други подаци о настојањима да се речник што шире растури али, несумњиво, књига је доспела и у Југославију.

Из наведених примера можемо разабрати да је аутор уложио доста труда не само да је састави, већ и да она стигне до корисника.

Састваљајући свој *Српско-румунски речник* (Вршац, 1952), проф. др Раду Флора напомиње у предговору да му је, поред неких стручних приручника, претходио и рад Милана Николића, који, међутим, оцењује као „сасвим почетнички”.

Та је оцена, углавном, тачна. Али с обзиром на циљ који је аутор себи поставио, на чињеницу, да је то прво дело у српско-румунској лексикографији, те на околности у којима је и када рађен, поменута оцена не умањује заслугу Милана Николића, који је иначе познат по свом доприносу нашем школству и култури.

Још у кратком предговору првог наставка речника у „Гласнику” аутор је најавио: „По завршетку српско-румунског дела, издаћемо и румунско-српски део овог речника”, а у предговору речника потврдио ту своју намеру: „Исто ће тако на почетку румунско-српског речника који намеравамо издати, бити укратко изложена граматика на српском језику”. Та му се жеља, нажалост, није остварила. Не зна се ни да ли је он рукопис румунско-српског речника завршио; зацело га је радио, али пронађено је само неколико табака. У међувремену, такав стручан речник са нешто преко 15.000 речи издао је други аутор, др Јосиф Френцију [1940], такође у Темишвару.

Премда недовршен и несавршен, лексикографски рад Милана Николића представља значајан допринос у контексту српско-румунских веза на културном пољу.

*

А сада неколико речи о самом аутору, Милану Николићу. Рођен је у селу Кнез, тимишка жупанија (сада Румунија), 8. 11. 1888. године (по старом календару) од оца Владимира Николића и мајке Персиде, рођ. Марин-

¹² ПА, акт бр. 581/72а/1936.

ков, ратари.

Основну школу је похађао у месту рођења, вишу трговачку у Темишвару, а Богословију у Задру.

Након завршетка богословије он се враћа у завичај ради рукополагања. Рукоположио га је владика Георгије (Летић) у темишварској Саборној цркви 16. фебруара/1. марта 1914. године са назначењем за кнешку парохију.

Почев од 01. 09. 1919. године наименован је и за администратора парохије у оближњем Кетфелју. Године 1921. постаје парох кетфелски а администратор кнешки. Одмах по доласку у Кетфел покренуо је акцију око културно-просветног уздицања својих парохијана. Основао је ратарску читаоницу и певачко друштво. У недостатку оспособљених српских вероисповедних учитеља наименован је 1919. године и за привременог учитеља. У том својству сакупио је неколико најобдаренијих ђака скромнијих материјалних могућности и почео их спремати за полагање испита у систему ванредне наставе на разним средњим школама у Србији и Румунији. Тако је настала такозвана „Четвороразредна српска нижа приватна гимназија Милана Николића у Кетфелју“.

После Другог светског рата, Милан Николић активно се залагао за обнову и приступио је новом друштвеном таласу. Када су организоване добротворне акције омладине, иако скоро шездесетогодишњак, он одлази са радном бригадом „Жарко Деспотовић-Јакобински“ на изградњу пруге Шамац-Сарајево.

Након Инфорбировске резолуције 1948. године, када су многи Срби из наших крајева морали да напуштају, силом прилика, своја огњишта, прота Милан Николић један је од првих који бива осуђен на 15 година тешке тамнице за „велеиздају“. Издржао је скоро 6 година „преваспитавања“ тешким радом у суровим условима, а „пуштен“ је крајем 1955. године.

Иако физички и психички исцрпљен и болестан, он се враћа међу своје парохијане да настави, до смрти, своју племениту мисију у винограду Господњем, мада је тада већ био седамдесетогодишњак.

За свој предани рад био је одликован бројним црквеним и грађанским признањима.

Преминуо је у Кетфелју 4. марта 1969. године и сахрањен је на месном гробљу где су му бивши ученици подигли пирамиду од гранита.

Литература

- Бугарски, 1980: Стеван Бугарски, Први српско-румунски речник. Темишвар: *Билтен Српског православног викаријата у Темишвару*, бр 4 (36)/1980.
- Гамулеску, Живковић, 1970: Dorin Gămulescu, Mirco Jivcoviçi, *Srpskohrvatsko-rumunski rečnik*, Букурешт.

- Марковић, 1976: Светозар Марковић, Српскохрватско-румунски речници у прошлости и данас. Букурешт: *Actele Simpozionului româno-iugoslav*.
Френцију, 1940: Dr Iosif Frențiu, *Dicționar româno-sârb*, Timișoara.

Извори

- Архив Православне српске парохије у Кетфељу (у наставку ПА), акт бр. 116/1935.
ПА, акт бр. 144/1935.
ПА, копија акта бр. 145/1935.
ПА, акт бр. 581/72а/1936.
„Гласник”, бр. 3/1934.
Породични архив Милана Николића, копија дописа бр.74//1935.
АМН, допис бр. 49/1935.
АМН, акт бр. 54/1935.
АМН, копија молбе бр. 95/29.VII 1935, која је упућена преко Епархијске конзисторије
АМН, акт бр. 155/1935.
АМН, копија молбе бр. 96/29.VII 1935.
„Темишварски весник”, бр. 75. и 76/1935.

Ljubomir Stepanov

FIRST ROMANIAN-SERBIAN DICTIONARY ELABORATED BY MILAN NIKOLIC

Summary

The first Romanian-Serbian dictionary appeared in Timisoara in 1935., in the printing of Leopold Wieder. It was compiled by Archpriest Milan Nikolic, a priest from the village Gelu, for the purposes of private high school that he has led in the same place.

It was an amateur work that satisfied the needs of that time period, and marked the beginning of the Serbian-Romanian lexicography.

The author wanted to draw the attention of experts upon this event that took place 80 years ago.

Key words: Romanian-Serbian dictionary, Milan Nikolic, Gelu, highschool.